

ORTA ASYA'DA KURULAN İLK TÜRK DEVLETLERİ

KAZANIM: SB.6. 2. 1. Orta Asya'da kurulan ilk Türk devletlerinin coğrafi, siyasal, ekonomik ve kültürel özelliklerine ilişkin çıkarımlarda bulunur.

TARİH: 26 EKİM – 7 KASIM 2020

ORTA ASYA

* **Türklerin ilk anayurdu Orta Asya'dır.** Orta Asya; Kuzeyde Sibirya Düzlikleri, Güneyde Hindikuş ve Karanlık Dağları, Batı'da Hazar Denizi, Doğu'da Karanlık Dağları ile çevrili alan içerisindeki coğrafi alandır.

(Alıntı)

* Orta Asya'da sert **KARASAL İKLİM** görülmektedir ve bitki örtüsü **BOZKIR**dır. İlk Türk Devletleri bu coğrafyanın etkisi ile de **HAYVANCILIK** (koyun, sığır, at)yapmışlar, Atı evcilleştirmiş, savaş aracı ve ticaret ürünü olarak kullanmışlardır. **KONAR – GÖÇER** bir yaşam tarzını benimsemişlerdir. **YAYLAK ve KIŞLAK** arasında sürekli hareket halinde olduklarından **ÇADIR**da yaşam sürdürmüşlerdir. Uçsuz bucaksız bozkırda her an saldırıya açık olarak yaşamaları sonucu savaşçı özellikleri ön plana çıkmıştır. **ORDU – MİLLET** kavramı bu özelliğimizin en iyi ifadesidir. **DEMİR** madenini işleyerek silah ve çeşitli araçlar .yapmışlardır.

NOT: Orta Asya'da Türkler, konar – göçer yaşam tarzını benimsediklerinden dolayı **MİMARİ** alanda gelişme yaşanmamış, saray, tapınak vb. yapılar inşa edilmemiştir.

İLK ORTA ASYA TÜRK DEVLETLERİ

1) ASYA (BÜYÜK) HUN DEVLETİ (MÖ 220 – MS 216)

*** Orta Asya'da kurulan ilk Türk Devletidir.

Kurulduğu yer: Orta Asya

Başkent: Ötüken Şehri

Kurucusu: Teoman

En Parlak (Güçlü) Dönem: Mete Han Dönemi

*** Mete Han Döneminde;

- Çin ile yapılan mücadele kazanılmış ve Çin Devletini vergiye bağlamıştır. (Çin topraklarına, Çin nüfusunun fazla olması ve sayıca az olan Türklerin kalabalık Çin nüfusu arasında **asimilasyona (Çinleşme)** uğramasını önlemek amacıyla girilmemiştir.)
- Orduda **10'lu (Onlu)** Sisteme geçildi. Bu nedenle Mete Han'ın hükümdar olduğu tarih, **Türk Kara Kuvvetlerinin kuruluş tarihidir. (MÖ 209)**
- Orta Asya'da dağınık halde yaşayan Türk Boylarını tek bayrak altında topladı.

* Çin Devleti, Türk saldırılarına karşı **CİN SEDDİNİ** inşa etti.

*** Mete Han'ın vefatından sonra devlet gücünü kaybetmeye başladı. **Çinli prenseslerle evlilik, Çinli ajanların** Hun Devleti sınırları içerisindeki **zararlı çalışmaları, BÖL-PARÇALA-YÖNET (YUT)** politikasıyla ülkenin içten bölünme faaliyetleri sonucunda Asya Hun Devleti **Kuzey ve Güney Hun olmak üzere ikiye ayrıldı**. Bir süre sonra da Güney Hunları ve Kuzey Hunlar'ı Çin tarafından ortadan kaldırıldı.

*** **OĞUZ KAĞAN DESTANI** , Hunlara ait bir edebi eserdir. Oğuz Kağan'ın Mete Han olduğu düşünülmektedir.

KAVİMLER (MİLLETLER) GÖÇÜ (MS 375)

TANIM: Büyük Hun Devleti'nin parçalanmasından sonra Çin egemenliğine girmek istemeyen Hunlar, Karadeniz'in Kuzeyinden Avrupa'ya göç etmişler ve bunun sonucunda Avrupa'da yaşayan kavimler yer değiştirmek zorunda kalmışlardır. Bu olaya **KAVİMLER GÖÇÜ** denir.

SONUÇLAR:

- Roma İmparatorluğu Doğu Roma (Bizans) ve Batı Roma olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Bir süre sonra Batı Roma İmparatorluğu yıkılmıştır.
- İlk Çağ sona erdi, Orta Çağ başladı.
- Avrupa'da Avrupa Hun devleti kuruldu.
- Türk kültürü Avrupa'yı etkiledi. (Temizlik anlayışı, pantolon-cekete giyme vb.)
- Günümüz Avrupa'nın etnik yapısı oluştu.
- Avrupa'da Krallar gücünü kaybetti, Feodalite (Derebeylik) Sistemi güçlendi.

2) KÖK TÜRKLER (552 – 630)

*** **Tarihte “ TÜRK “ adını kullanan ilk Türk Devleti'dir.**

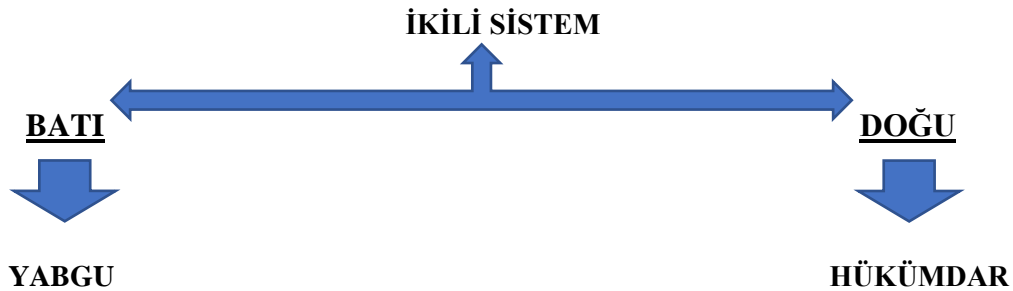
Kurulduğu yer: Orta Asya

Başkent: Ötüken Şehri

Kurucusu: Bumin Kağan

En Parlak (Güçlü) Dönem: Mukan Kağan Dönemi

*** **İpek Ticaret Yolu**'na hakim olmak için **İran (Sasani) ve Bizans İmparatorlukları** ile iş birliği yapıldı.

* Bu yönetim anlayışında devletin Doğusunda Kağan (Hükümdar) , Batısında ise **YABGU** adı verilen, hükümdar soyundan gelen bir erkek bulunur. Yabgu, Kağana bağlı olarak faaliyette bulunur.

*** **KÖK TÜRK Alfabesini** kullanmışlardır.

* Taht kavgaları ve Çin entrikaları nedeniyle 582 yılında **DOĞU ve BATI KÖK TÜRKLER** olmak üzere ikiye ayrıldı. Bir süre sonra Doğu Köktürkler ve Batı Köktürkler Çin tarafından ortadan kaldırıldı.

*** **Bozkurt** ve **Ergenekon Destanları** önemli edebi eserleridir.

3) İL. KÖK TÜRK (KUTLUK) DEVLETİ (681 – 744)

Orta Asya’da 50 yıl süren Çin hakimiyetine son verilerek kurulmuştur.

Kurulduğu Yer: Orta Asya

Kurucusu: İl-Teriş Kutluk Kağan

Başkent: Ötüken

En Parlak Dönem: Bilge Kağan (Hükümdar) – Kardeşi Kül Tigin (Ordu Komutanı) ve Vezir Tonyukuk Dönemi

*** **Türk Tarihinin ve edebiyatının ilk yazılı eserleri olan Kök Türk Yazıtları (Orhun Kitabeleri) ni oluşturdular.** Kök Türk Alfabesi ile Yolluğ Tigin tarafından yazılan kitabeler, Orhun Nehri kıyısında, günümüz Moğolistan sınırında bulunur.

NOT: Bilge Kağan **Yazıtında; “ Aç olanı doyurdum, çıplak olanı giydirdim, fakir olanı zengin yaptım, az olanı çoğalttım...”** demiştir. Bu ifadeler, Kök Türklerde **SOSYAL DEVLET ANLAYIŞININ** olduğunu göstermektedir.

* 744 tarihinde Basmil, Karluk ve Uygurlar tarafından yıkıldı.

4) UYGURLAR (744 – 840)

Kurulduğu Yer: Orta Asya

Kurucusu: Kutluk Bilge Kül Kağan Kağan

Başkent: Karabalgasun

Özellikleri:

- a) **Yerleşik yaşama** geçen ilk Türk Devletidir.
- b) **Tarım** ile uğraşmış; **saray, tapınak gibi mimari yapılar** inşa etmişlerdir.
- c) **Maniehizm (Işık) Dinini** seçmişlerdir. Mani Dininde **et yemek, avlanmak ve savaşmak yasak** olduğu için Uygurlar zamanla Türklük özelliklerini ve savaşçı kabiliyetlerini kaybederek Çinleşmişlerdir.
- d) **Matbaayı kullanan** ilk Türk Devletidir. Tapınaklara **kütüphaneler** kurmuşlardır.
- e) Posta teşkilatı ve vergi sistemi kurmuşlardır.
- f) **Uygur Alfabesini** kullanmışlardır.
- g) **Göç** ve **Türeyiş Destanları** önemli edebi eserleridir.

KAVRAMLAR

- a) **HAN – HAKAN – KAĞAN:** İlk Türk devletlerinde hükümdarların kullandığı ünvanlar.
- b) **HATUN:** İlk Türk Devletlerinde hükümdarın eşine verilen unvan.
- c) **KURULTAY (KENGES):** İlk Türk Devletlerinde Kağan başkanlığında toplanan, danışma meclisi.
*** Kurultaya, Hatunda katılırdı. Bu da İlk Türk devletlerinde kadının ülke yönetiminde söz sahibi olduğunu göstermektedir.
- d) **TOY:** İlk Türk Devletlerinde verilen büyük ziyafet.
- e) **KUT:** Gök Tanrının Türk Hükümdarına verdiği inanan yeryüzünü yönetme, hükümdarlık gücü, yetkisi. Kut’un, kan yolu ile hükümdarın erkek çocuklarının hepsine geçtiğine inanıldığı için, hükümdarın ölümünden sonra oğulları arasında taht kavgalarının yaşanmasına sebep olmuştur.
- f) **TİGİN:** Hükümdarın erkek çocuğu.
- g) **YUĞ TÖRENİ:** Cenaze Töreni
- h) **BALBAL:** İnsan şeklinde taştan yontulan mezar taşı.
- i) **GÖK TENGRİ (TANRI) İNANCI:** Tek tanrı inancına dayalı, en eski Türk inancı.
- i) **TÖRE:** İlk Türk devletlerinde yazılı olmayan hukuk kurallarıdır.